

„Хвала Теб“, грижата за общия дом

пътеводител

Настоящият текст е помощно средство за първоначален прочит на Енцикликата, за да се разбере нейното цялостното развитие и се открият водещите линии. Първите две страници представят „Хвала Теб“ в нейната цялост, а след това всяка страница, която отговаря на една глава, посочва целта и предлага някои ключови цитати. Цифрите в скоби посочват параграфа на енцикликата, а на последните две страници е изписано цялото съдържание.

Общ поглед

„Какъв свят искаме да предадем на идващите след нас, на израстващите деца?“ (160). Този въпрос е сърцевината на „Хвала Теб“, очакваната енциклика под грижите на общия дом на Папа Франциск, Земята „Той не може да се разглежда откъснато, защото въпросът да околната среда не може да се постави частично“. Това води до въпроса за смисъла на съществуването и за ценностите в основата на социалния живот: **„Каква е целта на нашия живот? За какво работим и за какво се борим? Защо тази Земя има нужда от нас?“**: „Ако не си зададем тези основни въпроси – пише Папата - не вярвам, че вашите безпокойства за екологията могат да постигнат важни резултати“.

Името на енцикликата е заимствано от молитвата на св.Франциск „Хвала Теб, Господи мой“, която в *Песен на творенията* припомня, че Земята, нашият общ дом, „е като една сестра, с която споделяме съществуването, и като една красива майка, която те приема в обятията си „(1). Самите ние сме Земята (Бит. 2,7). Нашето тяло е съставено от елементите на планетата, нейният въздух ни дава диханието, а нейната вода оживотворява и подкрепя“ (2).

Днес тази Земя, малтретирана и ограбвана, плаче, а нейните стенания се присъединяват към всички изоставени по света. Папа Франциск приканва

читателите, както всички, така и всеки –отделните хора, семейства, локални общности, държави и международната общност – към едно „екологично обръщане”, според израза на св.Йоан Павел II, тоест, „да променим посоката”, поемайки отговорността и красотата да се грижим за общия дом”. Същевременно Папа Франциск признава, че „се долавя една нарастваща чувствителност към околната среда и грижата за природата и узрява едно искрено и болезнено безпокойство за случващото се на нашата планета”. (19). Заедно с това узаконява една надежда, която преминава през цялата енциклика, отправяйки едно пълно с надежда послание: „**Човечеството все още има способността за сътрудничество за изграждането на общ дом**” (13); човешкото същество все още може да се намеси позитивно” (58); не всичко е изгубено, защото човешките същества, способни да уронят достойнството си до крайност, могат да се превъзмогнат, да се върнат и изберат доброто и се възродят” (205).

Разбира се, Папа Франциск се обръща към католиците, припомняйки думите на св. Йоан Павел II: „особено християните чувстват, че тяхната задача в творението и техните задължения към природата са част от вярата им” (64), но има намерението да диалогизира с всички за нашия общ дом” (3). Диалогът преминава през целия текст, а в глава 5 се превръща в средство за посрещането и разрешаването на проблемите. Още в началото Папа Франциск припомня, че ”също и **другите Църкви и Християнски общности са дълбоко обезпокоени и провеждат полезен размисъл**” за екологията (7). Дори ясно поема своя принос, заедно със „**скъпия Вселенски патриарх Вартоломей**” (7), широко цитиран в 8-9. На няколко пъти Папата благодари на участниците в този ангажимент – както на отделните хора, така и на асоциации или институции, като признава, че „размишленията на многобройни учени, философи, богослови и социални деятели са обогатили мисълта на Църквата по този въпрос” (7). Той призовава всички да признаят „богатството, което религиите могат да предложат за една цялостна екология и за пълното развитие на човешкия род” (62).

Съдържанието се разгръща в шест глави, като се започва от запознаване със ситуацията, с помощта на най-добрите научни постижения (на разположение)

(гл.1), преминава се през съпоставка с Библията и юдейско-християнската традиция (гл.2), индивидуализират се проблемите (гл.3) в технокрацията и в прекомерната автореференциалност на човека. Предложението на енцикликата (гл.4) е за една **„цялостна екология, която ясно включва човешките и социални измерения”** (137), неразривно свързани с въпроса за околната среда. В тази перспектива Папа Франциск предлага (гл. 5) началото на откровен диалог на всички нива - социално, икономическо и политическо, който да положи основите на решителни и прозрачни процеси, като припомня, че нито един проект няма да бъде ефикасен, ако не е обладан от формирано съзнание и отговорност, предлагайки начални точки за израстване на възпитателно, духовно, църковно, политическо и богословско ниво. Енцикликата завършва с две молитви: едната предложена към всички, които вярват в „един Бог Творец и Баща” (246), а другата към изповядващите вярата в Исус Христос с ритъма на припева на „Хвала Теб”, с който енцикликата започва и завършва.

В текста са преплетени **няколко тематични линии**, видяни от различни перспективи, които им придават силно единство: „съкровената връзка между бедните и крехкостта на планетата; убеждението, че всичко на този свят е взаимосвързано; критика към новата парадигма и други форми на власт, произлизащи от технологията; призив да се търси ново разбиране на икономиката и прогреса; истинската стойност на всяко творение; човешкият смисъл на екологията; необходимостта от откровени и честни дебати; голямата отговорност на международната и локалната политика; културата на излишното и предложението за нов стил на живот” (16).

Първа глава – За случващото се в нашия дом

Тази глава съдържа най-новите научни постижения в областта на околната среда, като начин да се чуе викът на творението и „трансформира в лично страдание случващото се в света, за да може всеки да разпознае личния принос, който може да даде“ (19). Така се срещат «различни аспекти от актуалната екологична криза» (15).

Климатичните промени: «Климатичните промени са глобален проблем с тежки екологични, социални, икономически и политически последствия и са едно от главните съвременни предизвикателства за човечеството(25). Ако «климатът е общо благо, на всички и за всички» (23), най-тежките последствия се отразяват на най-бедните, но много от ония, които притежават повече ресурси, икономическа и политическа власт, се концентрират да замаскират проблемите или да скрият симптомите (26): «липсата на реакция пред тези драми на нашите братя и сестри е знак за загубата на смисъла на отговорност към себеподобните върху които се основава всяко гражданско общество» (25).

Въпросът за водата: Папата ясно заявява, че «достъпът до питейна и сигурна вода е основно човешко право, фундаментално и всеобщо, тъй като определя продължаването на живота на хората и поради това е първостепенно условие за другите човешки права». Лишаването на бедните от достъпа до вода означава да се отрече «правото на живот, вкоренено в тяхното неотчуждимо достойнство» (30).

Защитата на биоразличията: «Всяка година изчезват хиляди растителни видове и животни, които не можем да познаем повече, а нешите деца не могат да видят, те са загубени завинаги» (33). Те не са само евентуални използвани «ресурси», а съдържат особена стойност. В тази перспектива, «усилията на учени и експерти, които се стремят да разрешат проблемите създадени от човека са достойни за похвала, дори и за възхищение, но когато човешката намеса е в служба на финансови интереси и на консуматорството, «земята, на която живеем, става по-бедна, по-малко красива и все по-ограничена и сива» (34).

Екологичният дълг: в контекста на етиката на международните отношения, енцикликата посочва наличието на един «истински екологичен дълг» (51), най-вече на Севера към Юга в света. За посрещането на климатичните промени е нежна «диверсифицирана отговорност» (52), която е по-голяма за индустриализираните страни.

Със съзнанието за дълбоките различия по тези проблематики, Папа Франциск показва, че е дълбоко поразен от «слабите реакции» пред драмата на толкова много хора и народи. Въпреки положителните примери (58), той посочва

наличието на «известно притъпяване и повърхностна отговорност» (59). Също така липсата подходяща култура (53) и желание за промяна на стила на живот, производството и потреблението (59), докато всъщност време спешно е необходимо създаването на нормативна система, която да гарантира защитата на екосистемите» (53).

Втора глава – Евангелието на творението

За посрещането на илюстрираните горепосочените проблеми, Папа Франциск припомня библейски разкази и предлага една комплексна визия базирана на еврейско-християнската традиция, като откроява «страшната отговорност» (90) на човека към творението, съкровената връзка между всички творения и факта, че «околната среда е колективно благо, наследство на цялото човечество и отговорност на всички» (95).

В Библията, **«Бог, който освобождава и спасява, е същият който е сътворил Вселената»**... в Него се съчетават любовта и силата» (73). Главно място заема разказа за творението, за да даде повод за размисъл на отношението между човека и другите творения и как грехът разрушава равновесието в сътворението в неговата цялост: «Тези разкази подсказват, че **човешкото съществуване се базира върху три основни отношения, тясно свързани по между си: отношението към Бог, към ближния и към земята.** Според Библията, тези три жезненоважни отношения са разрушени, не само отвън, а и вътре в нас. Това разрушение е дело на греха» (66).

Затова, дори ако «понякога християните тълкуват неправилно Светите Писания, днес трябва категорично да отречем, че факта, че сме създадени по Божи образ и поради мандата да пазим Земята е основание за абсолютно господство над другите създания»(67). Човешкото същество има отговорността «да се грижи и пази» градината на света (Бит. 2,15), съзнавайки, че крайната цел на другите творения не сме само ние. Напротив, всичко върви заедно с нас и чрез нас към една обща цел, която е Бог» (83).

Да не бъде господар на Вселената, «не означава човекът да приравни всички живи същества, отнемайки им специфичната стойност» с която се

характеризират; нито обожествяване на Земята, която ще ни лиши от призванието да сътрудничим с нея и защитаваме найната крехкост» (90). В тази перспектива, **«Малтретирането на всяко едно творение е против човешкото достойнство»** (92). **«Чувството за съкровена билзост с другите същества в природата няма да бъде истинско, ако сърцето не е изпълнено с нежност, състрадание и безпокойство за човешките същества»** (91). Нужно е съзнание за универласно общение: «създадени от един Отец, ние всички от Вселената сме свързани с невидими нишки и образуваме нещо като едно универсално семейство,...което ни подтиква да се зачитаме със святост, нежност и смирение» (89).

Главата завършва със същността на християнското откровение: «Земният Исус», чрез своето конкретно и любвеобилно отношение към света», възкръснал и славен, присъства в творението със своето универсално господство» (100).

Трета глава – Човешкият фактор в екологичната криза

В тази глава се прави анализ на актуалната ситуация, «за да се обхванат не само симптомите, а и най-дълбоките причини»(15), чрез един диалог между философията и хуманитарните науки.

Анализът започва с размисъл над технологията, като бива признат с благодарност нейният принос за подобряването на условията на живот (102-103). Въпреки това, тя дава «на ония които задържат съзнанието и преди всичко на имащите икономическа власт, внушително господство да я използват над целия „човешки род и целия свят» (104). Именно логиката на господството на технорацията води до разрушаване на природата и експлоатиране на хората и най-бедните народи. «Парадигмата на технокрацията се стреми да упражни своето господство и над икономиката и политиката» (109), като не допуска да се признае, че «само пазарът...не може да гарантира цялостното човешко развитие и социалната интеграция» (109).

Констатира се, че в модерната епоха съществува прекомерен антропоцентризм (116): човешкото същество не признава своята справедлива

позиция към света и приема автореференциална позиция, насочено изключително към себе си и собствената власт. Оттук произлиза логиката «употреби и изхвърли», която оправдава всяка форма на негодност, природна или човешка, и се отнася към другия или към природата като към обикновен предмет, упражнявайки различни форми на господство. Това е логиката, водеща до експлоатацията на децата, на изоставянето на възрастните, на робството, на надценяването възможностите на пазара за самоуправление, на търговията с хора, на търговията с животински кожи и на «окървавени диаманти». Това е логиката на много мафии, трафиканти на човешки органи, на наркотрафика и на изхвърлените деца, понеже не отговарят на плановете на родителите. (123).

В тази светлина, енцикликата разглежда два ключови проблема за съвременния свят. Преди всичко трудовата дейност: Всяка една постановка за цялостна екология, която не изключва човека, задължително интегрира стойността на труда (124). От друга страна «отказът да се инвестира в човека в името на по-голяма и бърза печалба, е лоша инвестиция за обществото» (128).

Вторият проблем засяга границите на научния прогрес, като ясно се позовава на ГМО (132-136), които са «въпрос от комплексен характер» (135). Въпреки че в някои райони тяхната употреба увеличава икономическия растеж и допринася за разрешаването на някои проблеми, те създават значителни трудности, които не трябва да се омаловажават» (134), като се започне от «концентрацията на обработваема земя в ръцете на шепа хора» (134). Папа Франциск обръща специално внимание на дребните производители и земеделските работници, на биоразличията и мрежата от екосистеми, като прави следното заключение: «необходим е научен и социален дебат, който широко и отговорно за обхване наличната информация и назове нещата с тяхното име», като се започне от «независимите и интердисциплинарни научни изследвания». (135).

Четвърта глава – Цялостната екология

Главното предложение в енцикликата е за цялостна екология като нова парадигма за справедливост; една екология, която «интегрира специфичното

място на човека в този свят и неговите връзки със заобикалящата го действителност» (15). **«не можем да смятаме природата като нещо откъснато от нас или като обикновена рамка на нашия живот (139).** Това важи за различните области в които живеем: икономиката и политиката, различните култури, особено заплашените и дори във всеки момент от нашето ежедневие.

Цялостната перспектива залага и на една екология на институциите: «Ако всичко е взаимосвързано, също и състоянието на институциите в едно общество съдържат последиците за околната среда и качеството на човешкия живот: **«Всяко увреждане на солидарността и гражданското приятелство предизвиква вреди в околната среда» (142).**

Чрез конкретни примери Папа Франциск изтъква своята основна мисъл: съществува връзка между въпросите за околната среда, социалните и човешките въпроси, която никога не трябва да бъде прекъсвана. По този начин, «анализът на проблемите с околната среда е неразривно свързан с анализа на човешката, семейната, трудовата и градската среда и отношението на всеки човек към себе си» (141), тъй като «не съществуват разделени кризи – едната за околната среда, а другата социална, а само една и комплексна социално-екологична криза» (139).

Цялостната екология е «неотделима от понятието за общо благо» (156), което трябва да се разбира в конкретния му смисъл: в съвременния контекст, в който се срещат многобройни несправедливости и все повече хора биват изхвърляни, лишавани от основни човешки права», ангажиментът към общото благо означава солидарен избор на базата на една «преференциална опция за най-бедните» (158). Това е най-добрият начин да оставим за следващите поколения един устойчив свят, но не на думи, а чрез грижа за днешните бедни, както подчерта Папа Бенедикт XVI: „освен почтената солидарност между поколенията, необходимо е да се потвърди спешната морална нужда от обновена вътрешна солидарност в поколенията“ (162).

Цялостната екология инвестира и в ежедневието, затова енцикликата обръща специално внимание и на градската среда. «Човешкото същество притежава голямата способност да се адаптира: «достойни за възхищение са

креативността и благородството на отделни хора и групи, които са способни да преминават ограниченията на средата,...научавайки се да ориентират своето съществуване сред хаоса и несигурността» (148). Въпреки това, истинското развитие предполага цялостното подобряване качеството на човешкия живот: обществените места, жилищата, транспорта, и т.н. (150-154).

«Нашето тяло също ни поставя в пряка връзка с околната среда и с другите живи същества. **Приемането на собственото тяло като Божи дар е необходимо за приемането на целия свят като дар от Отца и като общ дом;** обратно, логиката на господството над собственото тяло се превръща в логика на изтънчено господство» (155).

Пета глава – Ориентировъчни линии за действие

В тази глава се дава отговор на въпроса какво можем и трябва да направим. Анализите не са достатъчни: нужни са предложения за «диалог и действия, които обвързват както всеки един от нас, така и международната политика» (15) и ни помагат да излезем от спиралата на саморазрушението в която се намираме» (163). За Папа Франциск е фундаментално изграждането на конкретни пътища не трябва да се извършва чрез идеологии, повърхностно или редуциращо. Затова е необходим диалог, който присъства във всеки параграф на тази глава: «Налице са дискусии по въпроси свързани с околната среда в които трудно се постига консенсус...Църквата няма претенцията да дава определения по научни въпроси, нито да замести политиката, а призовава, както и аз, за един откровен и прозрачен дебат, за да не може общото благо да бъде увредено от особени нужди или идеологии» (188).

На тази база Папа Франциск формулира строга преценка за настоящите динамики в международната област: «Световните срещи на върха за околната среда през последните години не дадоха отговор на очакванията, тъй като поради липсата на политическо решение, не постигнаха глобали договори за околната среда, реално значими и ефикасни» (166). «Защо трябва да се поддържа една власт, която ще се запомни със своята неспособност за спешна и необходима намеса?», задава въпрос Папата. (57). Вместо това са нужни, както папите неколкоратно заявяват още от енцикликата *Pasem in terris* (Мир на земята), ефикасни форми и средства за глобално управление (175): **«нуждаем**

се от договор за режимите на управление за цялата гама от т.н. общи глобални блага» (174), тъй като «защитата на околната среда не може да бъде гарантирана само на базата на финансови сметки за разходи и приходи. Околната среда е едно от най-ценните блага, които пазарните механизми не са в състояние да защитаат или да насърчават» (190).

Освен това, Папа Франциск настоява за развитието на честни и прозрачни процеси, за да може да се разбере кои предприемачески политики и инициативи могат да доведат до «истинско цялостно развитие» (185). По-конкретно, изследването на влиянието на нов проект върху околната среда «изисква прозрачни политически процеси, подчинени на диалога, докато **корупцията, която укрива истинското влияние на един проект върху околната среда в замяна на услуги, често води до съмнителни договори, които избягват дълга да се информира и задълбочените дебати» (182).**

Особено силно звучи апелът към всички политици «да се отърсят от доминиращата днес логиката на годното и незабавното»(181): ако намерят смелостта да направят това, тогава отново ще могат да признаят достойнството, което Бог им е дал като личности и ще оставят след себе си в историята свидетелство за благородна отговорност» (181).

Шеста глава – Възпитание и екологична духовност

Последната глава навлиза в сърцевината на екологичното обръщане, към което призовава енцикликата. Корените на културната криза са дълбоки и не е лесно да определят нови навици и отношения. Възпитанието и формирането остават главните предизвикателства: **„всяка промяна има нужда от мотивации и от възпитателен път”**(15); в този процес са обвързани всички възпитателни среди, начело с училището, семейството, средствата за комуникация, катехизисът” (213).

„Целта е промяна в стила на живот” (203- 208), което разкрива възможността **„да се упражни натиск върху имащите политическата, икономическата и социалната власт” (206).** И това може да стане, когато избора на консуматорите могат **„да променят поведението на предприятията, заставяйки ги да зачитат ефекта върху околната среда и производствените модели” (206).**

Не може да се подценява важноста на възпитателните пътища за околната среда, които могат да повлияят върху ежедневните жестове и навици, от намаляването на ползването на вода и диференцираното събиране на отпадъците до „загасването на ненужното осветление” (211): „Цялостната екология се състои също от обикновени ежедневни жестове, чрез които прекъсваме логиката на насието, експлоатацията и егоизма” (230). Всичко това би било още по-лесно, ако се започне от съзерцателния поглед на вярата: „За вярващият, света не се съзерцава отвън, а отвътре, разпознавайки нишките, с които Отца е обединил всички същества. Освен това, развивайки особените качества, които Бог е дал на всеки вярващ, екологичното обръщане го води към развиването на неговата креативност и ентузиазъм” (220).

Връща се линията, предложена в *Evangelii Gaudium*: „Умереността, живяна свободно и съзнателно, е освобождаваща” (223), така както „Щастието изисква умението да ограничаваме някои нужди, които ни объркват и дезориентират, оставяйки по този начин разположени за многобройните възможности, които предлага животът „(223); по този начин става възможно ”отново да чуем, че имаме нужда едни от други, че имаме отговорност към другите и към света, за който си струва да бъдем добри и почитени” (229).

Светците ни придружават по този път. **Свети Франциск**, многократно цитиран, е най-добрият пример за грижа към слабото и за една цялостна екология, живяна с радост” (10), пример, че грижата за природата, справедливостта към бедните, участието в обществото и вътрешният мир са неделими (10). Енцикликата припомня **и св.Бенедикт, св.Тереза Лизийска и блажен Щарл Дьо Фуко.**

След „*Хвала Теб*”, **изпитът на съвестта** е средството, което Църквата винаги е препоръчвала за насочването на собствения живот в светлината на връзката с Господ. **То придобива ново измерение:** не само как се живее в общение с Бог, с другите и нас самите, но също с всички създания в природата.

